

Trobada/Ensopegada amb el gènere¹

Concepció Garriga, psicoterapeuta psicoanalítica, membre seccions dona i clínica.

El Programa Postdoctoral de la Universitat de Nova York en Psicoteràpia i Psicoanàlisi va organitzar una sèrie de col·loquis pel curs 2006-2007. Aquest Programa es nodreix i forma en les principals orientacions en psicoteràpia psicoanalítica contemporània, principalment en la perspectiva relacional, el seu director és Lewis Aron, i entre el professorat s'hi compten: Jessica Benjamin, Muriel Dimen, ...², la majoria autors i autores que publiquen regularment a "The Analytic Press", i a les publicacions periòdiques "Psychoanalytic Dialogues", "Gender & Psychoanalysis" i "Studies in Gender & Sexuality", entre d'altres, tot construint un cos teòric molt sòlid i abundós dels desenvolupaments més contemporanis dins la psicoanàlisi i el gènere.

Convidats en aquests col·loquis, el 3 de febrer de 2007, Judith Butler i Ken Corbett van disposar d'una jornada sencera per presentar el seu diàleg que van titular: "Trobada/ Ensopegada amb el Gènere: Reflexions Psicoanalítiques sobre 'l'Escena del Tractament'". J. Butler és filosofa, professora de retòrica i de literatura comparada a la Universitat de Berkeley, California i autora de nombrosos llibres sobre teoria cultural i literària, filosofia, psicoanàlisi, feminisme i política sexual, el seu darrer llibre traduït "Deshacer el género" està publicat el 2006 a Paidós. Ken Corbett és un psicoanalista en exercici, professor del Programa Postdoctoral de la Universitat de Nova York. Editor vocal de "Studies in Gender & Sexuality" i de "Psychoanalytic Dialogues". Treballa particularment en l'elaboració del que ell anomena variacions de gènere, i que es refereix, per exemple, en la clínica, a l'anàlisi d'homes efeminats i/o *gays* i en l'assessorament de parels de nens efeminats, i en el pla teòric, dins el marc dels estudis *queer*, a pensar i a escriure sobre aquestes variacions³.

Começaré pel resum de la ponència de **Ken Corbett** ja que és la més propera al nostre treball. Corbett explica que sovint veu els pares –a vegades també les criatures- de nens de menys de 10 anys, als que se'ls ha diagnosticat un trastorn de la identitat de gènere. Són nens efeminats, els pares dels quals se senten desorientats, intranquils i humiliats per aquest diagnòstic.

La majoria d'aquests pares no veuen que els seu fill tingui un problema psicològic, sinó més aviat un problema social: el seu fill no encaixa amb la categoria social "noi" a la qual ha estat adscrit. És més, el nen fa una ruptura amb els dictats normatius, i com a tal, la seva subjectivitat, el seu ésser, cerca un nou ordre social. Tant és així que aquests pares veuen el repudi al seu fill

¹ El títol és un joc de paraules. En anglès "[En]countering Gender".

² És impossible en tan poc espai donar compte de la qualitat del quadre docent. Remeto a la seva web: www.nyc/edu/fas/postdoctoral/

³ Un treball publicat a "Gender & Psychoanalysis" i recentment traduït d'ell, per exemple, és: "La infància homosexuals: notes sobre els nens-nena". Les persones interessades en aquest article me'l poden demanar a cgarriga@ilimit.es

com una qüestió d'oposició a les normes culturals, no com una qüestió de malestar psicològic, ni d'un gir psicòtic o neuròtic.

Aquests pares expliquen que els seus fills aprenen força ràpid que les seves experiències de gènere són un repte per les maneres de pensar dels altres. El més probable és que darrera d'aquest aprenentatge hi hagi en algun grau processos de repressió i depressió deguts a la submissió de la seva subjectivitat (o d'una part) a la voluntat de la majoria. I aquest no és un aspecte sense importància.

A la vegada, aquests nens, se saben sorprenents, i que sovint no són benvinguts. Negocien aquestes experiències de dissonància social de diferents maneres: a vegades s'adapten, a vegades complauen, a vegades forgen lligams amb persones que se'ls assemblen, o que no se'ls assemblen, a vegades aparentment inconscients i altres clarament conscients de que s'estan empassant el conflicte, i altres vegades afrontant la por i la vergonya per mostrar una expressió valenta de la seva subjectivitat.

La ironia i la teatralitat sovint són les maneres que utilitzen per qüestionar els significats establerts i les regles tàcites malgrat que les defenses obsessives són més acceptades i valorades que les defenses histèriques. Les obsessives (masculines) són menys teatrals i per tant valorades perquè són internes, menys relacionals i no interpel·len l'altre, mentre que les histèriques (femenines) es veuen com a menys acceptables, ja que interpel·len l'altre, actuant, creant la relació, exigint una resposta.

Corbett continua dient que el grau de la influència dels pares en la gènesi de la homosexualitat resta com un misteri necessari. Que la xarxa interconnectada d'internalitzacions, identificacions, implantacions i intromissions creada mitjançant l'excés relacional de la vida humana és massa complexa com per donar explicacions originàries. La posició de Corbett és que hem anat massa ràpid en suposar que el gènere és una internalització i una identificació coherent, al contrari d'una sèrie enigmàtica d'internalitzacions i identificacions que potser es "cohesionin" molt menys del que s'ha pressuposat tradicionalment.

Corbett mantén la idea del misteri del gènere quan contempla la participació complexa de la psique, la sang, els ossos, les neurones, les hormones i els cromosomes. Ben segur que el cos parla, diu, però també hem corregut massa en privilegiar el cos com l'essencial, al contrari de la "matèria" com Butler (1993)⁴ va argumentar fa més d'una dècada, una matèria que es pot entendre com un procés de materialització que s'estabilitza al llarg del temps per produir l'efecte de límit, fixat i superfície. Aquesta idea és molt útil clínicament, afirma. Crec en la necessitat de sostenir una incertesa instructiva respecte als orígens corporals i psicològics. Poso en primer terme estratègicament les

⁴ Traducció al castellà el 2003 com. "Cuerpos que importan. Sobre los límites materiales y discursivos del 'sexo'", a Paidós, Buenos Aires.

narratives idiosincràtiques al contrari del raonament originari, i en conseqüència no utilitzo el vocabulari determinant de la biologia. Em desplaço del perquè cap al com.

El gènere està produït socialment, i reforçat i ens "excedeix" (Butler, 2004)⁵ en la seva generalitat i poder. O potser apunta a la vulnerabilitat de la masculinitat, al fal·lus per bandera, i a les maneres com la masculinitat és poc més que els suports socials mitjançant els quals s'infla. La masculinitat normativa està particularment mancada d'imaginació, engabia els nens en un tancat pobre i converteix a massa homes en monstres melancòlics.

Corbett apunta que la imaginació no és només una confrontació amb la realitat sinó una manera d'alterar-la. La imaginació és un instrument per elaborar la realitat. La llibertat depèn de condicions socials que poden ser reformulades per actes d'imaginació i voluntat.

Corbet s'adona que l'estructura psicològica interna es construeix a partir d'aportacions complexes, i que això passa no només pel reconeixement sinó també per l'oposició i fins i tot per les falles de reconeixement. Procura que els ideals terapèutics sobre les semblances i la importància de l'empatia no puguin malentendre aquesta complexitat. Els estats del jo, els estats reguladors d'afecte, les configuracions relacionals d'objectes, les identifications la memòria i les conviccions respecte a la pròpia experiència del *self*, prenen forma mitjançant falles i errors, que no cal considerar odiosos. Hi pot i hi ha d'haver espai per la diferència.

Acaba afirmant que, pels homes, cal sortir del plany de la malenconia i abraçar les possibilitats de la vida, fins i tot les que sorgeixen de la diferència, tot un altre món en comparació amb la mort del rebuig.

Judith Butler comença afirmant que el que té lloc en l'escena del tractament psicoanalític és quelcom diferent de la interpretació activa tradicional, perquè, diu, avui sabem que el/la analista també és afectat en la contratransferència, i que és des d'aquesta afectació que ha d'interpretar, cosa que mourà l'analitzat/ada. Es fonamenta en Christopher Bollas per explicar la complexitat de ser afectat i contenidor a la vegada, i diu que la manera és: "immergir-se en l'idioma de l'altre/a". Ara bé, a vegades una es pot perdre, desorientar-se o sentir-se superada. Llavors, en l'anàlisi hi es pot passar per períodes d'estar perduts junts, sobretot en trobar materials culturals, i idiomes de la sexualitat, i tot i així, haver-hi una forma de connexió, una sensació de sobreviure com a característica de la relació, de la que en sortim alterats i intactes.

Butler proposa que pensem en la relacionalitat com una "escena de tractament" i que ens adonem que un marc així ens ajuda a repensar els significats sexuals i

⁵ Butler, J. (2004), "Undoing gender", traduït al castellà per Paidós com "Deshaciendo el Género", el 2006.

de gènere. La manera com emergeixen el gènere i la sexualitat és mitjançant mitjans idiomàtics. Però encara hi ha el concepte d'“allò sabut no pensat” (també anomenat memòria procedimental) que no és l'inconscient freudià.

Butler ens recorda que part del que hem de saber és que l'experiència conscient és només una dimensió de la vida psíquica, perquè també hi ha les primeres relacions de dependència i les experiències formatives que constitueixen qui som de manera persistent i obscura. Igual que la idea d'arribar a assolir una integració genuïna del jo: “no serà mai completament assolida perquè l'inconscient persisteix com una dimensió definitiva de com som”.

Butler agafa una idea de Laplanche que ens pot ser útil. Diu, la criatura, des de molt aviat intenta captar els missatges o significats que emergeixen del món de la sexualitat adulta, i queda invariablement superada i astorada, de manera que en la trajectòria dels seus propis impulsos més primerencs hi queden inscrites traces enigmàtiques. Per Laplanche els transmissors d'aquests significats impenetrables no són el “pare” o la “mare”, sinó el “món adult” com a tal. D'aquesta manera Laplanche fa lloc per una operació cultural general de significació sexual que no és reductible a l'estructura parental heterosexual. Aquestes impressions enigmàtiques i aclaparadores de la sexualitat adulta venen de molts àmbits i la criatura les capta, però mai les arribarà a recuperar del tot, o a tematitzar, en el curs de la vida.

Això fa possible poder pensar en la edipalització dins les estructures familiars *queer*: famílies heterosexuales no normatives, famílies monoparentals, i en estructures de parentesc no familiars, de manera que l'edipalització no remeti a la triada Mare, Pare i Jo, sinó que en canvi remeti a la triangulació, i a la comprensió inevitable que la persona que una desitja pot ser desitjada per una altra, o pot desitjar a algú altre, i que no hi ha manera d'eliminar el tercer de l'escena, inclosa la idea que el tercer pugui ser la mateixa relacionalitat (Benjamin, 1999)⁶.

Si la criatura es forma en mig d'impressions primàries de la sexualitat adulta enigmàtiques i aclaparadores, llavors hi ha quelcom de l'enigma que persisteix com a part de la vida conscient, però també un abisme d'incomprensió que mostra la impossibilitat de tenir un sentit de la vida perfecte. No podem aspirar a tenir un coneixement perfecte.

Aquests pensadors ens ajuden a entendre millor el món *gai* i *queer*, i a inserir el nostre pensament dins les corrents analítiques contemporànies, particularment la perspectiva relacional.

L'editorial de Barcelona Els Llibres de l'Índex va fer una aportació extraordinària al tema amb la publicació, el 2000, del llibre, en català: “El gai saber.

⁶ Dins Mitchell, S. A. & Aron, L. compiladors (1999), “Relational Psychoanalysis. The emergence of a Tradition” Hillsdale: The Analytic Press, Relational Perspectives Book Series, vol.14.

Introducció als estudis gais i lèsbics". N'és compilador en Josep-Anton Fernández, i conté els articles principals d'aquesta disciplina escrits per: Halperin, D. H., Seidman, S., Butler, J., Sedwick, E. K. Rich, A., Wittig, M, Grosz, E., Bersani, L., Foucault, M., Johnson, L., Julià, M^a Ll., Martí-Olivella, J. i el mateix, Fernandez, J.A.

Actualment La Diputació de Barcelona, Institut de Formació Política. Servei de Promoció de Polítiques d'Igualtat Dona-Home, organitza un curs titulat: **Teoria i Praxis: El pensament de gènere de Judith Butler en relació a les polítiques d'igualtat**, a càrrec de Patrícia Soley, doctora en Sociologia del Gènere i traductora de Butler, els dies 12-19-26 de maig, de 10 a 13. Informació i Matrícula (26,66€) a l'Espai Francesca Bonnemaison: 93 404 91 06/07, edona@diba.cat. Aquesta mateixa institució convida a Judith Butler a donar una conferència al mateix lloc, el 6 de juny, a les 19.30, titulada: **Polítiques sexuals i els límits de la secularització**.